

Роман ГОРБАТЮК,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерних технологій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ ФАХІВЦІВ

Досліджено проблему змісту професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах України. Обґрунтовано важливість формування системи інформаційно-комунікаційної компетенції в майбутніх педагогічних фахівців як чинника цілісного розвитку їх особистості. З'ясовано, що професійна підготовка майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей вимагає визначення теоретико-методологічних підходів для побудови системи інформаційно-комунікаційної компетенції, визначення структурно-функціональних компонентів і чинників, які впливають на її реалізацію.

***Ключові слова:** інформаційно-комунікаційні компетенції, система, професійна підготовка, зміст, формування, майбутні фахівці.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У період структурних і якісних змін в економіці України, розвитку ринку праці та ринку освітніх послуг, ефективність професійної освіти значною мірою визначається рівнем інформаційно-комунікаційної компетенції педагогічних працівників, а також розвитком адаптаційних здібностей майбутніх фахівців до нових видів професійної діяльності. Стрімке зростання інформації, розвиток науки, техніки і виробництва потребують якісного зростання інтелектуального потенціалу сучасної людини, а відтак – модернізації змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців. Суспільству сьогодні потрібний кваліфікований фахівець, який володіє не тільки інформаційно-комунікаційними компетенціями, але й розвинутими внутрішніми регуляторами – людською і професійною відповідальністю.

У світовій педагогічній теорії та практиці поняття компетенції є головним. У своєму змісті воно уособлює не лише суму знань, умінь і навичок (ЗУН), а й здатність до їх застосування, сукупність взаємозалежних якостей

особистості, спрямованих на опанування певного кола предметів або процесів, необхідних для якісної, продуктивної та дієвої маніпуляції ними.

До інформаційно-комунікаційної компетенції майбутніх фахівців належить діяльнісна (ЗУН й способи реалізації педагогічної діяльності) і комунікативна (ЗУН й способи педагогічного спілкування). У даному випадку, для молодого педагогічного фахівця головним є наявність надситуативного мислення, здатності до адекватного сприйняття, осмислення та розуміння креативного учня, таланту розпізнати обдаровану дитину і надати належну психолого-педагогічну підтримку в розвитку її потенціалу та гармонійного поєднання емоційної експресивності та вираженості [3; 4].

Для системи професійної освіти одним із головних завдань є виховання позитивного відношення до сучасного процесу перетворень як важливого елемента інформаційно-комунікаційної компетенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема підготовки компетентних фахівців у педагогічних ВНЗ України є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Так, більшість дослідників (Р. Горбатюк, В. Клочко, Л. Морська, О. Овчарук, Л. Романишина) зосереджують увагу на інформаційно-комунікаційних технологіях, на формуванні інформаційної культури (О. Значенко), наголошують на специфіці використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховному процесі (М. Жалдак). Провідні ідеї впровадження інформаційно-комунікаційних технологій розкрито в працях А. Гуржія, Р. Гуревича, Г. Козлакової, Н. Морзе, Н. Ничкало, О. Спіріна та ін. Проте, проблема формування інформаційно-комунікаційних компетенцій майбутніх педагогічних фахівців є мало висвітленою і стає все більш актуальною та вимагає вдосконалення в процесі її реалізації.

Метою статті є обґрунтування структурних елементів системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції майбутніх педагогічних фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття є спробою акцентувати увагу на важливості формування системи інформаційно-комунікаційної компетенції в майбутніх педагогічних фахівців як чинника цілісного розвитку їх особистості.

Світова практика підтверджує можливість вдосконалення системи освіти на основі широкого впровадження методів і засобів сучасних інноваційних технологій. У такому випадку організація навчального процесу дозволяє на більш високому рівні вирішувати завдання розвивального навчання.

Враховуючи сказане акцентуємо увагу на таких суперечностях: між постійно зростаючими вимогами суспільства до компетентності майбутніх педагогів і традиційними підходами до їх професійної підготовки; між потребою в підготовці фахівця, який володіє професійними компетенціями, і невпорядкованим включенням компонентів інформаційно-комунікаційної компетенції в її зміст.

Ці суперечності зумовлюють актуальність проблеми формування системи інформаційно-комунікаційної компетенції як частини професійної компетентності, що розглядається в контексті підготовки педагогічних фахівців.

Досліджувана проблема вимагає визначення чітких теоретико-методологічних підходів для побудови системи інформаційно-комунікаційної компетенції, яка адекватна до завдань професійної підготовки педагогічних фахівців у ВНЗ України, визначення структурно-функціональних компонентів, чинників, які впливають на її реалізацію.

Основними цілями побудови системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції у студентів є розвиток професійно важливих якостей особистості, умінь і навичок, набуття фахових знань тощо.

Основними завданнями побудови системи є формування інформаційно-комунікаційної компетенції у майбутніх педагогів, яка пов'язана з розвитком культури професійного мислення; формування базового рівня педагогічних знань, необхідних для орієнтації і соціальної адаптації майбутніх фахівців в

умовах динамічних змін, що відбуваються в українському суспільстві, а також для професійної орієнтації випускників; оволодіння практичними навичками для ухвалення відповідальних рішень; формування здібностей до саморозвитку, самоосвіти, виховання у майбутніх педагогів ініціативи і активності, самостійності в прийнятті рішень [1, с. 64].

Основу побудови системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції складає сукупність принципів, як вихідних положень будь-якої теорії. В процесі узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу, отриманого в ході дослідження, сформульовано принципи, на яких заснована система формування інформаційно-комунікаційної компетенції у майбутніх педагогів. Охарактеризуємо ці принципи.

Професійної спрямованості системи передбачає її орієнтацію на професійний розвиток і саморозвиток особистості, реалізацію особистісного потенціалу, ініціативи й активності, самостійності в прийнятті рішень, творчій самореалізації.

Цілісності відображає взаємозв'язок структурних (мета, зміст, організаційні форми і методи навчання) і функціональних (ціннісно-мотиваційних, когнітивних та діяльнісно-креативних) компонентів системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції студентів, інтеграцію цілей, змісту, організаційних форм і методів професійної підготовки, взаємозв'язок і взаємодію теоретичної та практичної підготовки.

Динамічності системи передбачає її розвиток та адаптацію до соціально-економічної ситуації, а також сприяє стабільності в період становлення, розвитку і вдосконалення.

Системності спрямований на формування інформаційно-комунікаційної компетенції майбутніх педагогів. У процесі реалізації даного принципу забезпечується інтенсивна подача матеріалу, активна позиція і високий ступінь самостійності студентів, постійний зворотний зв'язок, ретельність і алгоритмізація дій.

Запропонована система формування інформаційно-комунікаційної компетенції передбачає низку структурних компонентів, а саме: соціальне замовлення на підготовку педагогічних фахівців, адаптованих до соціально-економічних потреб; мету, яка спрямована на формування і розвиток у студентів інформаційно-комунікаційної компетенції; зміст, в структуру якого входять педагогічні основи професійної підготовки майбутніх педагогів, яка передбачає інформаційну підготовку. Інформаційна підготовка спрямована на проектування, розробку і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальний процес; рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетенції майбутніх педагогів; кінцевий результат: ефективність функціонування системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції.

Доцільність системи визначається прагненням до досягнення певного результату, його «передбачення». Тому мета системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції виступає одним із системоутворювальних чинників [2].

Системний підхід, застосований для побудови системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції, дозволив розглянути не тільки її структурні компоненти, але й охарактеризувати функціональні зв'язки та відносини, зокрема: мотиваційно-ціннісний компонент – передбачає позитивне відношення до роботи з сучасними освітніми технологіями і направлений на професійно мотивоване застосування цих технологій для вирішення професійних завдань, як у процесі навчання, так і в майбутній професійній діяльності; змістовно-інформаційний компонент – представлений системою знань для застосування ІКТ у професійній діяльності майбутніх педагогів; процесуально-діяльнісний компонент – передбачає аналіз та узагальнення інформації і представлення результатів, а також уміння використовувати освітні технології в професійній діяльності; особистісний компонент – формує професійні здібності майбутніх педагогів, які сприяють вирішенню творчих завдань і самовдосконаленню.

Розглянуті функціональні компоненти системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції у студентів педагогічного університету, тісно і органічно взаємозв'язані. Цілісність, динамічність, ефективне функціонування і розвиток розробленої системи формування інформаційно-комунікаційної компетенції досягається взаємозв'язком і взаємодією її структурних та функціональних компонентів. Таким чином, формування інформаційно-комунікаційної компетенції у студентів педагогічного університету, може успішно здійснюватися в рамках спеціально розробленої системи, що складається із взаємозв'язаних структурних і функціональних компонентів.

Крім того, система формування інформаційно-комунікаційної компетенції у студентів включає структурні (цілі, зміст, форми, методи, засоби навчання) і функціональні (ціннісно-мотиваційний, когнітивний і діяльнісно-креативний) блоки.

Важливою складовою професійної компетенції майбутніх педагогів є інформаційно-комунікаційна компетенція, яка поєднує інформаційно-технологічні та інформаційно-технічні компоненти: володіння конкретними навичками з використання технічних пристроїв (комп'ютерів, комп'ютерних мереж тощо); уміння одержувати інформацію з різних джерел (як з періодичного друку, так і з електронних комунікацій), представляти її в зрозумілому вигляді і ефективно використовувати; володіння основами аналітичної переробки інформації; знання особливостей інформаційних потоків у предметній області; уміння представити інформацію в мережі Internet; уміння організувати індивідуальну та самостійну роботу студентів за допомогою Інтернет-технологій; навички використання ІКТ з конкретного предмета, з урахуванням його специфіки.

На підставі викладеного вище визначено інформаційно-комунікаційну компетенцію майбутнього педагога. Під нею розуміємо особливий тип організації науково-спеціальних знань, що дозволяють правильно оцінювати ситуацію і, використовуючи нові ІКТ, ухвалювати ефективні рішення в своїй

професійно-педагогічній діяльності, специфіка якої полягає у значному обсязі наглядності, і необхідності розвитку образного, технічного і креативного мислення.

Ефективність формування інформаційно-комунікаційної компетенції майбутніх педагогів забезпечується за таких дидактичних умов: диференційований підхід до підготовки майбутніх педагогів; систематична і цілеспрямована орієнтація студентів на внутрішньо мотивоване оволодіння системою знань, умінь і навичок застосування ІКТ у професійній діяльності.

Вибір форм і методів підготовки майбутніх педагогів повинен опиратися на педагогічні теорії навчання, створювати умови для отримання фундаментальних, спеціально-професійних знань, забезпечувати застосування інтеграційного і особистісно-орієнтованого підходів, здійснювати ефективний контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів.

Визначення рівнів інформаційно-комунікаційної компетенції ґрунтується на аналізі поетапного розвитку – від знань розрізнених елементів до творчого оволодіння сучасними інноваційними технологіями в системі професійної діяльності. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетенції представимо в такій послідовності: ознайомлення → обізнаність → оволодіння елементарною компетенцією → оволодіння системною компетенцією. Між знаннями, уміннями і навичками існує тісний взаємозв'язок. Це призводить до підвищення рівня знань в області нових ІКТ і веде до розширення відповідних компетенцій. Крім цього, робота над формуванням необхідних умінь вимагає розширення кола професійних знань фахівця, які впливають на формування інформаційних навичок.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Система формування інформаційно-комунікаційної компетенції майбутніх педагогів представлена двома блоками загальнопрофесійної підготовки: педагогічним та інформаційним. Основними її складовими є: цілісність і інтегративність, взаємозв'язок і взаємодія структурних і функціональних компонентів, динамічність, технологічність і гнучкість.

Впровадження розробленої системи в навчальний процес підготовки майбутніх педагогів сприяє формуванню професійних компетенцій, зокрема інформаційно-комунікаційної.

Перспективами подальших розвідок є забезпечення належних умов функціонування системи інформаційно-комунікаційної компетенції в підготовці майбутніх фахівців у педагогічних ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Горбатюк Р. М. Формування професійної компетенції в майбутніх інженерів-педагогів / Р. М. Горбатюк // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка. – Педагогічні науки. – Ч. 1. – № 21 (137), 2007. – С. 62–70.

2. Горбатюк Р. М. Комп'ютерно-інформаційна підготовка майбутніх фахівців у педагогічних університетах / Р. М. Горбатюк // Збірник наукових праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини ; за ред. М. Т. Мартинюка.– Умань, 2008. – Ч. 2. – С. 123–131.

3. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : метод. реком. / [В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.]; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. – К. : Атіка, 2010. – 88 с.

4. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики [Електронний ресурс] / О. М. Спірін / Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5 (13). – Режим доступу – <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>. – Назва з екрану.

Горбатюк Р. Формирование информационно-коммуникационной компетенции будущих педагогических специалистов

Исследована проблема содержания профессиональной подготовки будущих специалистов в высших педагогических учебных заведениях Украины. Обоснована важность формирования системы информационно-коммуникационной компетенции у будущих педагогических специалистов как фактора целостного развития их личности. Выяснено, что профессиональная подготовка будущих специалистов педагогических специальностей требует определения теоретико-методологических подходов для построения системы информационно-коммуникационной компетенции, определения структурно-функциональных компонентов и факторов, влияющих на ее реализацию.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные компетенции, система, профессиональная подготовка, содержание, формирование, будущие специалисты.*

Horbatiuk R. Formation of information-communication competence of future pedagogical specialists

The problem of the content of future specialists training in higher educational institutions of Ukraine was investigated. The importance of information and communication competence formation in future pedagogical professionals as integral factor of their identity was proved. It was found that training of future pedagogical specialists requires determination of theoretical and methodological approaches for the construction of information and communication competence, determining the structural and functional components and factors that affect on its implementation. The main task for building system of formation information and communication competence of future teachers was found: forming baseline pedagogical knowledge necessary for orientation and social adaptation of future specialists in the terms of the dynamic changes that taking place in Ukrainian society and for professional orientation of graduates; mastering of practical skills for making responsible decisions; forming abilities for self-development, self-education, education of the future teachers initiative and activity, autonomy in decision making. The basis for constructing system of formation information and communication competence is set of principles as assumptions of any theory. The principles, on which the system of formation information and communication competence of future teachers was formulated: integrity, professional orientation, dynamism, consistency. Structural components of the formation information and communication competence are motivational value component (provides positive attitude to the work with modern educational technologies and directed on professionally motivated to use these technologies for solve professional tasks in the both in learning and in their future careers), content-information component (submitted the system of knowledge to use information and communication technologies in professional activity of future teachers), procedural and activity component (involves analysis and synthesis of information and presentation of results and the ability to use educational technology in professional activity), personal component (forms the professional abilities of future teachers which contribute to solving creative problems and self-improvement). The developed system includes structural (aims, content, forms, methods, learning tools) and functional (value-motivation, cognition and action-creative) components. The effectiveness of the formation information and communication competence of future teachers is provided through a differentiated approach to training future teachers; systematic and purposeful orientation of students to internally motivated acquirement the system of knowledge and skills of information and communication technologies in professional activity.

Keywords: *informatively-communication competences, system, professional preparation, maintenance, forming, future specialists.*